

בענין לימוד תורה לבנות

אלה : אם טוב עושים העומדים בראש החנוך הדתי, שמלמדים תורה שבכתב

ושבעל פה לבנות.

תשובה : במסכת סוטה (פ"ג מ"ד) : «מכאן אומר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה. רבי אליעזר אומר כל המלמד בתו תורה לומדה תפלות». ובגמרא (סוטה כא) : «תפלות ס"ד ? אלא אימא כאילו למדה תפלות».

הרמב"ם (הלכות ת"ת פ"א ה"ג) אומר : «אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש. מפני שלא נצטוו, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו. ואף על פי שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות. במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות».

על מה שכותב הרמב"ם שיש לאשה שכר באם למדה תורה, כותב ה"כסף משנה" : «כן משמע בפרק היה נוטל (סוטה כא) דאמאי דתנן אם יש זכות תולה לה ואמרינן בגמרא זכות דמאי, אילמא זכות תורה הא אינה מצווה כלומר וכיון שכן אין שכרה גדול כמצווה ועושה». וכן פירש רש"י (שם ד"ה הא לא מיפקדה) : «וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה».

בש"ע יו"ד (סימן רמ"ו) מעתיק המחבר לשונו של הרמב"ם, והרמ"א מוסיף : «ומ"מ חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה». מקור הדין : (אגור בשם סמ"ג). הגר"א בבאורו שם מראה מקור לדברי האגור בשם הסמ"ג, בתוספות (סוטה כ"א : ד"ה בן עזאי) וכך לשונם של התוספות : «ירושלמי דבן עזאי דלא כר"א בן עזריה דדריש (חגיגה ג) הקהל את העם האנשים והנשים והטף אנשים באו ללמוד נשים לשמוע ונראה דפי' דמצווה לשמוע הנשים כרי שידעו לקיים מצוה ולא משום שידעו שזכות תולה».

אולם בס"ז (סימן רמ"ו סק"ד) כותב שממה שהגמרא (חגיגה ג) אומרת נשים באו לשמוע, משמע שהתורה שבכתב אינה כאילו למדה תפלות. ותורה שבכתב בלי עיון אלא פשטם של דברים יכולות הנשים ללמוד לכתחלה, כי פרשת הקהל הוא ענין של לכתחלה ולא של בדיעבד. והנה יש לי מקום עיון בהלכה זו :

(א) יש לתמוה על הרמ"א שלא הגיה את דברי המחבר שאומר שתורה שבכתב אינו כאילו למדה תפלות, ובכל זאת הוסיף דבריו של דאגור בשם הסמ"ג שהדינים השייכים לאשה חייבת האשה ללמוד. הלא רק אחד משני הדינים האלה יכול להשמע ממצוות הקהל ולא שניהם. כי אם נפרש שבמצוות הקהל הכוונה היא, לדינים השייכים לאשה כמו שמבאר הגר"א, הרי שלא נשמע שתורה שבכתב יכולה האשה ללמוד גם בדינים שאינם שייכים לאשה. ואם נפרש מצוות הקהל לתורה שבכתב בלי עיון שיכולה האשה ללמוד גם לכתחלה, כמו שהסביר הט"ז הנ"ל, הרי לא נשמע שדינים השייכים לאשה יכולה האשה ללמוד גם בתורה שבעל פה. תמיהה זו היא עוד יותר גדולה על הסמ"ג שהוא בעל שני הדינים גם יחד.

לכאורה יש מקום לשאול מה צריך הסמ"ג לומר שהאשה חייבת ללמוד הדינים השייכים לה. הלא זה דבר המובן מאליו, כי אם לא תלמד לא תדע לקיים את המצוות שהיא חייבת בהן? ומה צריך הגר"א לחפש מקור לדין זה? אם התורה ציוותה על הנשים מצוות, הרי זה כאילו חייבה אותן גם ללמוד את ידיעת המצוות האלה.

אמנם נראה שהסמ"ג מדבר לא רק על ידיעת הצורה של המצוות המעשיות שהנשים חייבות בהן, אלא גם על הלמוד העיוני והשתלשלות הדינים לפרטיהם. ודבר זה צריך מקור להתיר, באם למוד התורה אסורה להן.

(ב) דברי הרמב"ם הנ"ל הם לכאורה בלתי מובנים. מצד אחד הוא אומר שאשה שלמדה תורה, באה על שכרה כאינה מצווה ועושה. ומצד שני פוסק הוא כר"א שאסור ללמד תורה לבת. ונשאלת השאלה, האם מי שעושה דבר שאסור לעשותו צפוי הוא לשכר? אם אינו מצווה ועושה מקבל שכר, הרי הוא עשה דבר רצוי שהוא גם מצווה לאחרים. ואף על פי שהוא פטור מלעשותו, מקבל הוא שכר על שקבל על עצמו את קיום הדבר מרצונו הטוב. אבל מי שעושה דבר עברה, לא שאינו מצווה לעשותו, אלא מצווה לא לעשותו, שכר למה?

לכאורה אפשר לשאול שאלה זו גם על הגמרא עצמה. כי במקום אחד (דף כ"א) היא אומרת: "זכות דמאי אילימא זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה", הרי משמע שעל כל פנים שכרה כאינו מצווה ועושה. כמ"ש רש"י וה"כספ משנת הנ"ל. ואילו במקום אחר (במשנה דף כ) אומר ר"א: "כל המלמד בתו תורה לומדה תפלות", הרי שעברה יש בדבר?

אולם את דברי הגמרא אפשר לתרץ בשני אופנים: (א) זכות יש לה מלמוד הדינים השייכים לאשה, כדברי הסמ"ג והרמ"א. (ב) זכות יש לה מלמוד תורה שבכתב כפשטה, כדברי הט"ז הנ"ל, שזה מותר לה גם לכתחלה. ואם כי אינה מצווה על זה, הרי יש לה שכר כאינו מצווה, מכיון שעברה אין בדבר.

אבל הרמב"ם שאומר שיש לה שכר גם מאותו למוד שצו חכמים שלא תלמד, איך אפשר להבין דבריו? איך מקבל אדם שכר על עשיית עברה?
 כנראה שה"פרישה" על הטור יו"ד (סימן רמ"ו) הרגיש בסתירה זו והוא כותב: "מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת וכו' אבל אם למדה לעצמה אנו רואים שיצאה מהרוב ולכך כתב לעיל שיש לה שכר ור"ל אם למדה התורה על מכוונה שאינה מוציאה לדברי הבאי, אבל האב אינו רשאי ללמדה דדילמא תוציא דבריה לדברי הבאי, כי הוא אינו יודע מה שבלבה וק"ל".

דברי ה"פרישה" הנ"ל טובים ליישב דברי הרמב"ם, אבל על הרמב"ם עצמו יש לשאול, מנין לו שגם על תורה שבעל פה שאסור לה ללמוד, היא מקבלת שכר באם "למדה על מכוונה שאינה מוציאה לדברי הבאי". הרי על כל פנים עשתה דבר בלתי רצוי בשעת העשייה, ואולי אינה ראויה לקבל שכר גם אם לא נכשלה? ואין כל ספק שהרמב"ם אומר שיש לה שכר גם על אותו למוד שאסורה בו, כי כך הוא אומר: "ואף על פי שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם בתו תורה". הרי שאותו למוד שמקבלת שכר עליו, היא אסורה בו.

מכל זה נראה לי שגם רבי אליעזר שאוסר ללמד תורה לבת, מודה שעל ידי למוד התורה זוכים להרבה דברים המנויים בברייתא של "קנין התורה", גם אנשים וגם נשים, אלא שבדורו הכריעה השלילה של למוד תורה לנשים את החיוב שבו. דור זה היה דור דעה כהרבה דורות לפניו והרבה דורות לאחריו. כל בית בישראל היה בדורות אלה מבצר ליהדות. גם פושעי ישראל היו מלאים במצוות כרמון, ועל אחת כמה וכמה הטובים שבהם. הבת קבלה את חנוכה בלי למוד מכוון. האוירה בה גדלה היתה ספוגה אמונה זכה ומסירות אין קץ לכל מנהג בישראל, קל כחמור. הלמוד בימים אלה לא הוסיף על חנוך הבת אלא גרע. העיון שבלמוד שקשה על הנשים יותר מעל האנשים, ושאינו עולה בקנה אחד עם אופיין ותכונתן. לא הובן על ידן כל צרכו, עד שניטלו מהן טעמן וחנינן של מצוות שנותחו באיזמל העיון החטטני, והמצוות נשארו תפלות וחסרות טעם. (ראה תוי"ט סוטה פ"ג מ"ד: תפלות וכו' מלשון היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו) אשר טחתם תפל (יחזקאל יג) שענינם דבר חסר וגרוע).

ומשום כך באם למדה תורה ולא נכשלה, באה היא על שכרה. כי למוד התורה שלא הזיק לה, הקנה לה הרבה דברים רצויים המביאים שכר לבעליהם.

ולכן למוד תורה שבכתב שהחשש להשפעה שלילית היא מועטת, כמו שהסביר הט"ז הנ"ל, לא קראו לזה תפלות מכיוון שהחיוב שבלמוד זה עולה על השלילה. ואף על פי שהסתייגו גם מלמוד זה לכתחלה, לא הזקיקו אותו.

וכמו כן דינים השייכים לאשה, חייבת היא ללמוד. כי החיוב שבלמוד זה מרובה על השלילה. כי אם נכון שעל ידי הלמוד המייגע המכביד עליה, מאבדות הדינים

קצת מטעמם, הרי מאידך רצוי שהן תדענה את הדברים על בוריים, לשם שלמות קיומם.

ואם בדורות אלה היה למוד התורה על ידי נשים שכרו יוצא בהפסדו, הרי ברור שבדורותינו האחרונים למוד התורה על ידי נשים הפסדו יוצא בשכרו. וזה משני טעמים:

א) היום אין השאלה אם תלמד הבת תורה או גם תורה לא תלמד. היום השאלה היא, אם תלמד הבת תורה או שתלמד דברים אחרים שאינם של תורה. כי בולמוס הרדיפה אחרי עץ הדעת אחזה בכל בני האדם, כאנשים כנשים, ומי הוא האיש אשר יקום ויעצור זרם אדיר זה? ואם רבי אליעזר אמר: „כל המלמד בתו תורה לומדה תפלות“, באה הגמרא ודוסיפה את המלה „כאילו“. ואילו הבת בימינו אם אין היא לומדת תורה, הרי היא לומדת במקום זה לא „כאילו תפלות“ אלא תפלות ממש. וברור שאם יש לנו לבחור בין תפלות ממש לבין „כאילו“ תפלות, יש לבחור בשני. בדורותינו החיוב של למוד התורה על ידי נשים עולה בהרבה על השלילה. כי במקום אמונה זכה וצרופה שמקנה המאור שבתורה ללומדיה, מלעיטים את הבת בכל מיני אמונות תפלות של תפלות ודעות כוזבות, בעזרת הספר החלוני שאינו של תורה. וספר למוד של תורה דוחה הרבה ספרים של למוד תפלות המתחרים בו.

ב) בין אם הדבר לרוחנו או לא, עובדה היא שאת מקום ה„מלמד“ ירשה המורה (ירש קמוצה). מורה זו מוסרת את התורה לידי הבנים והבנות שבבית הספר היסודי. ואם לא נלמד את הבת תורה בביה"ס, הרי שהמורה החפשית תירש מקומה של המורה הדתית, והיא תמסור לבנים בביה"ס היסודי את התורה מזויפת מתוכה.

זאת ועוד, אם הרמ"א אומר: „ומכל מקום חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה“, הרי שרק למוד תורה לשם ידיעה בלבד הוא שאסרו חכמים, ולא למוד תורה לשם ידיעת קיומן של מצוות. כי ידיעה שהמעשה תלוי בה, הכרחית היא וגם רצויה, ואם כן היום שהמורה היא שמקנה את ידיעות התורה בבית הספר היסודי גם לבנים, הרי שבידיעתה תלוי קיומן של מצוות על ידי הבנים. וממילא שכל הדינים שונים אצלה כיום, בין אלה ששייכים לה כאשה ובין אלה ששייכים לה כמורה לבנים.

זה הוא כנראה שקול דעתם של גדולי התורה בשני הדורות האחרונים שהתייחסו בחיוב ללמוד התורה לבנות, לא רק תורה שבכתב אלא גם תורה שבעל פה כמו משנה, דינים ועוד.

הלאי ותלמדנה כל בנות ישראל תורה, ולא יהיו לבותיהן פתוחים לתפלות של דור פרוץ זה.